

ДИЗАЙН, ДИЗАЙН-ОСВІТА

Абікулова М.І., ст.наук.співр. відділу фондів

Ржевська Ю.О., заступник директора
з наукової роботи

Херсонський обласний краєзнавчий музей

Прохорова І.А., д.т.н., професор кафедри
дизайну

Чепелюк О.В., д.т.н., професор, зав.
кафедри дизайну

Херсонський національний
технічний університет

ДО ІСТОРІЇ ПРЯДІННЯ І ТКАЦТВА НИЖНЬОГО ПОДНІПРОВ'Я (на основі дослідження предметів IV – XX століття із колекції Херсонського обласного краєзнавчого музею)

Анотація. У даній статті на основі аналізу предметів колекції фондів Херсонського обласного краєзнавчого музею розглянута динаміка розвитку прядіння і ткацтва на території Нижнього Подніпров'я в період IV – XX століть.

Ключові слова: прядіння, ткацтво, історія, музей.

Аннотация. Абикулова М.И., Ржевская Ю.А., Прохорова И.А., Чепелюк Е.В. К истории прядения и ткачества Нижнего Поднпрровья (на основе исследования предметов IV – XX века из коллекции Херсонского областного краеведческого музея). В данной статье на основе анализа предметов коллекции фонда Херсонского областного краеведческого музея рассмотрена динамика развития прядения и ткачества на территории Нижнего Поднепровья в период IV – XX столетий.

Ключевые слова: прядение, ткачество, история, музей.

Надійшла до редакції 26.09.2012

The summary. Abikulova M.I., Rjevskaya U.A., Prohorova I.A., Chepelyuk E.V. History of Spining and Weaving in Lower Dniepro River areas (on the basis of research of subjects the 4th – 20th c. from collection of the Kherson Museum of Regional Studies). In given article dynamics of spinning and weaving development in territory of Lower Dniepro River areas in 4th – 20th c. is considered. Analysis made on the basis of the investigation of subjects of the Kherson Museum of Regional Studies funds.

Keywords: spinning and weaving, history, museum.

Постановка проблеми. На території Нижнього Подніпров'я прядіння та ткацтво мають глибокі історичні корені. Аналіз і порівняння експонатів, знайдених на Херсонщині, які зберігаються у Херсонському обласному краєзнавчому музеї (ХОКМ), дозволяють дати реконструкцію тимчасового розвитку вказаних ремесел і промислів. Розглянемо етапи розвитку і становлення цих життєво важливих для людей усіх часів і народів ремесел у період з IV століття н.е. до XX століття, використовуючи документальні матеріали, що зберігаються в музеї.

Метою даного дослідження є аналіз історії виникнення і розвитку прядіння та ткацтва на території Нижнього Подніпров'я на основі дослідження документальних матеріалів, що зберігаються в Херсонському обласному краєзнавчому музеї (ХОКМ).

Межі дослідження охоплюють період IV – XX століть нашої ери.

Раніше був проведений аналіз історії виникнення і розвитку прядіння і ткацтва на території Нижнього Подніпров'я починаючи з III – тисячоліття до н.е. до IV століття н.е. [1].

В період середньовіччя Нижнє Дніпро було важливою частиною торгового шляху “з варяг у греки”. Нечисленні староруські поселення на його берегах, досліджені під час археологічних розкопок, дають типовий матеріал, серед якого виділяються шиферні прясельця, що свідчить про поширення прядіння і ткацтва в цей період в Нижньому Подніпров'ї. Цікаво відмітити, що на цій території шиферні прясельця, окрім свого основного призначення, використовувалися також у вигляді грошового еквіваленту. Найімовірніше, через Нижнє Дніпро привозили в Київську Русь високоякісні візерункові парчеві тканини візантійського виробництва [2].

Степи Нижнього Подніпров'я в середні віки були зайняті тюркомовними кочівниками – печенігами і половцями, які поступово переходили від кочового способу життя до осілого. Зміна способу життя вплинула на появу і розвиток різних ремесел. Це підтверджується археологічними знахідками, знайденими в половецьких похованнях. Серед них археологи знаходять шиферні прясельця, залишки тканин, з яких шили одяг [3], що є прямим доказом існування і розвитку прядіння і ткацтва в цей період в даному регіоні. Основною сировиною для ткацтва були шерсть та льон. Відомі також шовкові візерункові тканини, які використовувалися для пошиття одягу половецької знаті. Це були тканини староруського [4] і візантійського виробництва [5].

Рис 1. Льняне домоткане
полотно (експозиція ХОКМ)

Рис 2. Пляхова тканина (експозиція ХОКМ)

Рис 3. Спідниця з фабричної тканини
(експозиція ХОКМ)

Історична ситуація *пізнього середньовіччя* не сприяла розвитку на території Нижнього Подніпров'я прядіння та ткацтва. В цей час тут в основному використовувалися привозні тканини. Залишки шовкових тканин з розкопок І.Я. Стемпковського зберігаються у фондах ХОКМ.

Наступний період розвитку прядіння і ткацтва в нашому краї, який автори виділили хронологічно,

розпочинається із заснуванням м. Херсона у кінці XVIII ст. і закінчується з початком XX ст.

В цей час на особливості розвитку домашнього ткацтва в нашому краї впливали наступні чинники: природні ресурси; заселеність території; різноманітність національного складу [6]. Тому в подальшому усі дослідники підходили до вивчення питання про розвиток ремесел в регіоні диференційовано, враховуючи різноманітність національного складу населення.

На території Херсона вже до 1900 року компактно мешкали, окрім українців, росіяни, білоруси, молдаване, греки, німці, шведи, євреї, болгары, караїми, татари. Дослідники ремесел і промислів Херсонської губернії [7] вважають, що ткацтво в Херсонській губернії, як домашній промисел, існувало в кожній сім'ї. Так, наприклад, німці-колоністи, що іммігрували з Вюртемберга, Бадена, Баварії та оселилися в Херсонській губернії в XVIII ст., були на своїй батьківщині ткачами, і займалися цим промислом на місці нового поселення. Основною сировиною для ткацтва сукна і килимів, що використалися в побуті, був льон, коноплі і шерсть. Коноплі вирощували в північній частині губернії, а в південній – багато-хто користувався готовою привозною паперовою (бавовняною) і льняною пряжею, що купувалася в крамницях.

На початок XX ст. тільки в Херсонській губернії було 69 поселень з 2134 ткачами. Ткачі, які працювали впродовж усього року, зустрічалися тільки на півночі губернії. Більшість ткачів працювали для себе і ткали взимку. Верстат заносили в хату після Покрови (1 жовтня), а іноді з Різдва і ткали до Великого посту. У разі роботи на замовлення ткацький верстат (верстак) ставився в чистій половині хати. Якщо ж робота була домашня, то верстак ставили в житловій половині. Ткацькі верстаки, використовувані населенням, були дуже примітивними. В основному це був верстат з двома підніжками, що дозволяє створювати прості переплетення. Кількість тканини, витканої за день, залежала від товщини утку. Так, наприклад, полотна (грубі льняні тканини) ткали 5 аршин в день. Доріжки для підлоги – стільки ж. Сукна і ряднини (грубі вовняні тканини) – 6 аршин в день. Налавники прості – також 6 аршин. Середня ширина полотна в основному складала 30-45 см.

Оскільки промисел був домашнім, на навчання діти не віддавалися. Вони поступово придивлялися до роботи старших і в 14-15 років дівчата сідали за верстат. Зазвичай за один сезон дівчина освоювала техніку простого ткацтва. У тих випадках, коли вимагалось навчитися ткати візерунчасті рушники, скатертини, або килими, це навчання відбувалося за 2-3 роки. Займалися ткацтвом не лише дівчата, але і молоді жінки у віці до 40 років. Жінки старшого віку в основному пряли пряжу. До Трійці, як правило, з ткацтвом закінчували, або відкладали його до осені, приступаючи до літніх землеробських робіт.

Відмінності в тканинах, що належали молдавським, болгарським, українським етнічним групам існували тільки в їх орнаментативності і колористичному оформленні.

Незважаючи на розвиток конкуруючого мануфактурного виробництва, домашнє ткацтво в цей період на території краю було поширено аж до 20-х років XX ст. Підтвердженням цьому являються польові зразки тканин, що зберігаються у фондах ХОКМ, виробництво яких датується 20-ми роками минулого століття [8]. За характером художнього оздоблення ці тканини відносяться до групи орнаментальних тканин, і застосовувалися для частково зшитого поясного одягу, наприклад, жіночої плахти. На плахту зазвичай йшло близько чотирьох метрів тканини. Щоб малюнок був на лице, кож-

не полотнище плахти ткали до половини орнаментом з лицьового боку, а з другої половини – на виворіт.

Як зразки домашнього ткацтва в музеї представлені рулон льняного домотканого полотна [9] (рис.1) і плахтова тканина (рис.2), виткана з вовняної пряжі.

Але до XIX ст. плахта як вид одягу вживалася до XIX ст. У другій половині XIX ст. домоткані тканини поступово витісняються фабричними. Одним із зразків одягу цього періоду, який демонструється в музеї, є юпка (верхній жіночий одяг) (рис.3), яка вже зшита з фабричної тканини, і відноситься до групи нагрудного одягу [10].

Зазвичай юпки шили з дуже дорогих тканин: оксамиту, щільного шовку або сатину. Ретельно вибирався колір. Усі техніки пошиття розкривали різноманітність прийомів народного моделювання. Іноді на подібних видах одягу можна простежити поєднання фабричної і домотканої тканини.

Висновки

1. Проведений аналіз етапів розвитку прядіння і ткацтва на території Нижнього Подніпров'я в Херсонському регіоні з IV століття н.е. до XX століття на основі дослідження предметів колекції фондів Херсонського обласного краєзнавчого музею.

2. Науково обґрунтований вплив культури різних племен і народів, що заселяли територію краю, на розвиток ткацького ремесла в регіоні.

3. Результати досліджень використані в навчальному процесі при підготовці фахівців з технології і дизайну тканин, а також можуть бути цікаві дизайнерам-художникам по тканинах – для розробки конкурентоздатного асортименту тканин.

Література:

1. Абікулова М.І. Прядіння і ткацтво Нижнього Подніпров'я у фондах Херсонського обласного краєзнавчого музею (III – тисячоліття до н.е. – IV століття н.е.) / Абікулова М.І., Ржевська Ю.О., Прохорова І.А., Чепелюк О.В. // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – 2012. – № 1. – С. 61-64.
2. Бузян Г.М. Тканини з ґрунтового могильника Переяслава Руського / Г.М. Бузян, Д.А. Тетеря. – К.: Археологія, 2009, № 3. – С. 92-103.
3. Археология СССР. Степи Евразии в эпоху средневековья. – М.: Наука, 1981. – С. 217.
4. Отрощенко В. Нові сторінки історії половців / В. Отрощенко // Чумацький шлях. – К.: Наукова думка, 2004. – 22 с.
5. Крупа Т. Весела могила / Т. Крупа // В мире науки. – 2007, №10. – С.
6. Шмидт А. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба / А. Шмидт. – Санкт-Петербург: 1863. – 465 с.
7. Ремесла и промыслы Херсонской губернии. – Херсон: 1905. – 86 с.
8. Фонды Херсонского областного краеведческого музея. И-7405. Плахтовая ткань. Начало 20 ст.
9. Фонды Херсонского областного краеведческого музея. И-7405. Полотно. Начало 20 ст.
10. Фонды Херсонского областного краеведческого музея. И-7405. Юпка. Начало 20 ст.
11. Блашковский Е.А. Восточнославянский этнографический сборник. – М.: Академия наук СССР, 1956. – С.50.

Автори дякують адміністрації Херсонського обласного краєзнавчого музею за надані археологічні та історичні експонати.